

Blijven bij zittenblijven?

Jan Saveyn
pedagogisch coördinator VVKBaO

Het systeem van zittenblijven of een jaar overzitten, is vaak de oplossing om kinderen die niet goed mee kunnen op te vangen. In dit artikel worden alternatieven aangereikt.

Zittenblijven...de beste remedie bij leerachterstand?

Het systeem van zittenblijven of een jaar overzitten, is vaak de oplossing om kinderen die niet goed mee kunnen op te vangen. Het is vooral een procedure die ons traditionele en – voor wat de organisatie betreft – gemakkelijk beheersbare jaarklassensysteem altijd goed uitgekomen is. Omdat men in dat zogenaamde leerstofjaarklassensysteem in één jaar alle leerlingen van eenzelfde leeftijd een zelfde pakket stof laat verwerken heeft men er namelijk alle belang bij om de groepen vrij homogeen te houden. Diegenen die teveel van het gemiddelde afwijken laat men om die reden al eens in een lagere groep achter.

De schoolse vertraging die onder meer zo ontstaat is aanzienlijk. Uit onderzoek, gedaan tijdens het schooljaar 2003-2004, blijkt dat in Vlaanderen meer dan 11 procent van de leerlingen in het eerste leerjaar vertraging heeft opgelopen. Vooral de overgang van het kleuter- naar het lager onderwijs blijkt een knelpunt te zijn. In het eerste leerjaar blijft ongeveer 7

procent zitten. In het vierde en vijfde leerjaar loopt het aantal vertraagde leerlingen op tot 16 procent. Voor de niet-Belgische leerlingen zijn de cijfers respectievelijk 30 procent en 54 procent.

Zelfs zonder wetenschappelijk onderzoek en louter voortgaand op de kennis die we hebben over hoe kinderen (en volwassenen) leren en ontwikkelen, is het al duidelijk dat zittenblijven een ruwe maatregel is, een curatieve noodingreep zeg maar.

- De zittenblijver doet alles opnieuw (ook datgene waarvoor hij wel goed was) en hij doet het nog eens op ongeveer dezelfde manier over. Zowel wat het doelenpakket als wat de (blijkbaar niet goed aangeslagen) aanpak betreft, gaat het bijna om zuivere (niet bijgestuurde) herhaling.
- De beslissing om een leerling te laten overzitten gebeurt hoofdzakelijk en eenzijdig op basis van prestaties op de traditionele instrumentele en cognitieve basisvaardigheden uit het leerplan, met name rekenen en (het AVI-niveau voor) lezen.

- Het kind wordt zonder meer verwijderd uit zijn leeftijdsgroep waarmee het een of enkele jaren optrok. Het verbreken van die banden en het onvermijdelijk sociaal stigmatiseren van de leerling heeft ongetwijfeld een negatief effect op zijn/haar schoolse beleving en op het zelfbeeld. Zij het dat de ouders dit vaak enigszins proberen op te vangen door hun kind van school te laten veranderen.

Zittenblijven heeft een negatieve invloed op het zelfbeeld van het kind en op diens motivatie.

En wat zegt empirische wetenschappelijk onderzoek over de effecten op de leerresultaten van jonge kinderen? Voor Vlaanderen zijn er vrijwel geen gegevens uit onderzoek dat aan strenge methodologische eisen voldoet. Er is wel onderzoek lopend in het kader van het longitudinaal onderzoek naar de schoolloopbaan van kinderen (cf. SIBO-project en het onderzoek van E. Gadeyne, P. Onghena en P. Ghesquière aan de KULeuven).

Zes procent van de leerlingen die ze volgden, liep bij de overgang naar het eerste leerjaar onderwijsvertraging op. Vier procent van hen deed de laatste kleuterklas over, twee procent ging naar de speelklas van het buitengewoon onderwijs en 0,3 procent kwam in de brugklas van de gewone lagere school terecht. Nog een jaar later zat al veertien procent van de leerlingen niet meer op leeftijd. Daarvan zat drie procent in het buitengewoon onderwijs en elf procent in het gewone eerste leerjaar.

Op basis van deze cijfers pleiten de onderzoekers ervoor om vanaf de kleuterschool andere ondersteuningsmaatregelen in te zetten vooraleer tot niet-doorstroming te besluiten en kinderen zo vroegtijdig te labelen.

Uit bestaand (o.a. Nederlands) onderzoek komt voor wat betreft het verdere effect op de loopbaan van de vertraagde leerlingen een duidelijke tendens naar voren. In het begin (het zittenblijversjaar en bij het begin van het jaar daarop) is er een verbetering van de resultaten, maar die winst in schoolse prestaties wordt de daaropvolgende jaren al vlug teniet gedaan. In het beste geval is de leerling alleen maar een jaar kwijt. En dan blijft de psychische schade of het verlies aan motivatie nog buiten beschouwing. Dat is hoe dan ook moeilijk te onderzoeken, maar dat ze bestaat, is wel aannemelijk. Het risico dat de leerling zelfs in een neerwaartse spiraal terechtkomt is niet denkbeeldig.

Wat zijn betere maatregelen?

Het alternatief voor het ruwe zittenblijven is méér differentiëren of méér adaptief onderwijs, en dat al vanaf de kleuterschool. Daarvoor bestaan er verschillende maatregelen. We noemen er vier, in volgorde van toenemende ingreep op de onderwijsorganisatie en/of op de loopbaan van de leerling. Ze zijn gekoppeld aan de ernst van het probleem.

Differentiëren binnen de (heterogene) klas- of leeftijdsgroep

Differentiëren doe je door bijvoorbeeld speciale taken en extra ondersteuning aan te bieden aan leerlingen die het met een bepaald aspect van het programma moeilijk hebben. Een en ander kan met assistentie van de zorgleerkracht. Een voordeel is dat de klasgroep in zijn onder andere op sociaal gebied verrijkende verscheidenheid van leerlingen altijd weer samen optrekt.

Klasdoorbrekend werken

Klasdoorbrekend werken kan door op vaste tijdstippen voor bijvoorbeeld muzische opvoeding, lezen of wiskunde te werken met niveaugroepen. Dat zijn groepen van leerlingen die ongeveer gelijk gevorderd zijn voor die vaardigheid.

Werken met een brugklas of schakelklas

Een brugklas of een schakelklas in het eerste leerjaar van het gewoon lager onderwijs is een klas voor leerlingen die nog niet echt toe zijn aan de overstap van de kleuterschool naar de lagere school. Het gaat dan om leerlingen die de overstap in een trager tempo moeten kunnen doen. Het onderwijs vertoont er ook nog veel gelijkenissen met het kleuteronderwijs.

De argumenten voor een speciale brug kunnen veelvuldig zijn. Denk aan leerlingen die op het einde van het jaar verjaren en dus zeer jong zouden zijn in een gewoon eerste leerjaar. Er kan ook sprake zijn van een sociaal-culturele handicap. Denk bijvoorbeeld aan het niet beheersen van de schoolse taal of aan een kloof tussen de thuiscultuur tot de cultuur van de school.

Soms gaat het om leerlingen met een specifiek leerprobleem of met een leerstoornis die voor moeilijkheden zorgt in het vorderen voor bijvoorbeeld lezen en wiskunde. In de brugklas kan het duidelijk worden dat de leerling door zijn specifieke beperkingen beter in het buitengewoon onderwijs ondersteund kan worden.

Na de brugklas kan de leerling naar het tweede leerjaar en zo verder de leerjaren gewoon doorlopen. Of hij kan naar het eerste leerjaar gaan en voor bepaalde activiteiten in een klasdoorbekende niveaugroep meedoen. In het laatste geval doet hij (ten minste) zeven jaar over de lagere school, maar dan wel zonder het stigma van zittenblijver.

Verwijzing naar het buitengewoon onderwijs

Ten slotte is er dus de verwijzing naar het buitengewoon onderwijs. Deze maatregel is er voor leerlingen van wie blijkt dat ze zeer specifieke onderwijsbehoeften hebben die de gewone school niet kan bieden. Ook niet wanneer ze zorgleerkrachten inzet of bepaalde vormen van differentiatie toepast (cf. hierboven). In dat geval volgt de leerling ook een aangepast curriculum en kan voor hem een echt individueel handlingsplan worden opgesteld.

Zoals hierboven al aangegeven kunnen bepaalde kinderen rechtstreeks de stap zetten van de derde kleuterklas naar het buitengewoon onderwijs. Met een attest voor buitengewoon onderwijs (onder andere op basis van intelligentieonderzoek), worden ze naar de speelleerklas georiënteerd. Bovendien zijn er ook brugklassen in het buitengewoon onderwijs. In die klassen vangt men net

zoals in het gewoon onderwijs leerlingen met een zekere vertraging in het kleuteronderwijs. Vanuit die klassen gaan leerlingen vaak verder naar buitengewoon onderwijs van het type 8 of ze sluiten weer aan bij het gewoon onderwijs.

Conclusie

Zittenblijven is voor een zorgbrede school niet zo'n vanzelfsprekende optie om verschillen tussen leerlingen op te vangen. Differentiëren in onderwijsaanpak en -tempo, of meer onderwijs op maat van de leerling is dat wél. Wij willen immers de leerling centraal stellen (en bij voorrang de zwakke leerling) en de leerling niet in functie stellen van een gemakkelijk onder controle te houden onderwijsorganisatie of groeperingssysteem.

Een zorgbrede school wil ook verhinderen dat sociaal-culturele achtergrondkenmerken van leerlingen op de verdere loopbaan van een leerling gaan wegen. Uit het hierboven vermeld Leuvens onderzoek is namelijk al gebleken dat die achtergrondkenmerken soms meer de vorm van vertraging bepalen dan het cognitief en psychosociaal functioneren.

Wel blijkt de kwaliteitsoptie van adaptief onderwijs in de praktijk bijzonder veeleisend te zijn, vooral voor wat de professionaliteit van de leerkrachten betreft. Zonder daarop ingestelde initiële opleiding en permanente vorming en zonder degelijke omkadering is zo'n optie niet realiseerbaar.

Het komt erop aan om alle voorzieningen die de voorbije decennia door de Vlaamse gemeenschap zijn gecreëerd en de middelen die in de onderwijsbegrotingen voor zorgbreed onderwijs zijn voorzien, doelmatig aan te wenden. Dat wil zeggen zowel voor de aanpak van het onderwijs in de klas als voor de samenwerking van het team om alle leerlingen en in het bijzonder de risicoleerlingen goed op te volgen. Denk maar aan het toepassen van een degelijk leerlingvolgsysteem en aan de zorg voor het multidisciplinair overleg en de klasraad.

Er zijn weliswaar nog meer middelen nodig om onderwijs op maat ten volle te realiseren, denk alleen al maar aan tijd voor structureel leerlingoverleg, maar tegelijk kan men niet stellen dat binnen het huidige Vlaamse onderwijsbestel de school nog altijd moet teruggrijpen naar het klassieke zittenblijven als antwoord op specifieke ondersteuningbehoeften van leerlingen.

Differentiëren in onderwijsaanpak en -tempo, of meer onderwijs op maat is een betere remedie bij leerachterstand.